

АЛЛА ТКАЧ

*Тема магістерської роботи: "Дискурс сентименталізму в прозі Г. Квітки-Основ'яненка"
Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор Білоус П.В.*

Дискурс сентименталізму в творчості Г. Квітки-Основ'яненка

На початку XIX століття Україна мала високохудожню поезію і драму, а нової прози ще не було. Новій українській літературі конче потрібний був повістяр, і він прийшов... Історія нової української прози розпочинається з «Малоросійських повістей» Григорія Квітки-Основ'яненка.

Вивченням творчості Квітки-Основ'яненка займалися такі вчені: О. Гончар, І. Денисюк, М. Походзіло, Д. Зубков, – але й досі тут є наукові проблеми, які вимагають свого розв'язання.

За останні тридцять років про творчість Г. Квітки-Основ'яненка написано дуже мало (хіба що декілька статей), тому застаріле міркування про те, що частина його творів має «сентиментально-реалістичний» характер, залишилося непорушним і не переглянутим досі. Попередні літературознавчі роботи про творчість письменника упереджено, згідно з офіційною ідеологічною доктриною, «підтягували» його повісті до реалізму, але тепер, звільняючись від тієї упередженості, є потреба переглянути так звані «сумні» повісті Г. Квітки-Основ'яненка з погляду їх художньої специфіки, стильової самобутності.

Квітці були відомі твори зарубіжних сентименталістів у російських перекладах. І в харківському «Украинском журнале» друкувались перекладні повісті сентиментального характеру. Був знайомий він із творчістю російських представників цього напрямку, зокрема з творами Карамзіна й Жуковського. Вплив художньої манери сентименталістів на Квітку-Основ'яненка безсумнівний. На популярних тоді серед дворянства французьких сентиментальних романах була вихована дружина письменника Анна Григорівна, чий смак певною мірою позначалися на стилі окремих його повістей. Риси сентименталізму зумовлювалися ще й рисами характеру самого письменника – людини чулої, душевної, м'якої, ліричної.

До сентиментальних повістей Основ'яненка належать: «Маруся», «Щира любов», «Сердешна Оксана», «Козир-дівка», «Перекотиполе» та інші. Стильовою домінантою цих творів є співчутливе, більш чи менш ідеалізоване зображення селянського героя із заглибленням у його внутрішній світ, із широким використанням народнопісенних мотивів і засобів ліризації.

У сентиментальних повістях Квітки-Основ'яненка центральним персонажем здебільшого є сільська дівчина (не дурно ж Квітку часом називали «поетом жіночої душі»).

Наприклад, в сюжеті повісті «Маруся» опоетизована історія чистого й вірного кохання сільської дівчини Марусі й парубка з міських ремісників Василя; завершення сюжету трагічне: обоє помирають. У фабулі та образах твору позначилися трагічні мотиви народних пісень-балад та пісенної лірики, поезія сільських звичаїв та обрядів.

Ідучи за традиціями сентименталізму, письменник наділяє Марусю й Василя особливою чутливістю й душевною вразливістю.

Щоб зворушити читача і заглибити його у внутрішній світ героїні, письменник малює ряд хвилюючих картин, створює ситуації, які підсилюють драматичне напруження.

Передчуття героїнею трагічної розв'язки не обумовлене логікою розвитку сюжету. Журячись за милим, Маруся стала безвольна, занепала духом, втратила працездатність, нудьгує. Розкривши душевний світ героїні, Григорій Квітка психологічно готує читача до неминучих глибоких зворушень і вболівань за її нещасливу долю. Елементи випадковості прискорюють трагічну розв'язку нещасливого кохання.

Смерть Марусі художньо не вмотивована і трактується письменником як вияв волі божої. Все це характерне для сентиментальної літератури.

Головні героїні сумних повістей Квітки зображені як утілення найвищих людських якостей – згідно з народним і авторським етичним та естетичним ідеалом.

Значною мірою в народнопісенному плані витримана мовленнєва партія героїні, що сприяє її поетизації, виявленню глибоких емоцій і драматичних переживань, душевної теплоти у ставленні до людей.

Композиційний принцип народної казки спостерігається в повістях, де часто дію рухає випадок, збіг обставин.

Сентиментальність, сльозливість героїв зумовлені впливом традицій сентиментальної літератури, а ще – непомірним використанням деяких прийомів народної пісні. Якщо в пісні, наприклад, слова й словосполучення пестливого характеру виглядають природно, то густе насичення ними прозового твору надає йому сентиментального відтінку.

Мова сумних повістей Основ'яненка густо пересипана ніжними виразами й пестливими зворотами. Зокрема, мовленнєвий стиль цих творів вирізняється переходом від казково-епічної виразності до пісенної багатобарвності й милозвучності семантико-інтонаційного ладу, до

емоційної «нестриманості», семантичної експресивності мовлення персонажів у діалогах чи внутрішніх монологів. Особливо виразним і улюбленим елементом вияву емоційного ставлення до зображуваного є використання письменником (за народнописенною, сентиментальною манерою) експресивності суфіксальних значень слів – великої кількості із суфіксами пестливості -оньк-, -еньк-, -очк-, -ечк-, -ісіньк-, -есеньк-. В описах взаємовідносин, дій, у пейзажах повістей теж характерними є пестливі звороти, порівняння.

Значна частина цих виразів і зворотів нагадує лексику й стилістику російської сентиментальної прози, але головне джерело цієї ніжної й пестливої поетики є все ж українська народна поезія.

Слід підкреслити, що в згаданих повістях виявили себе такі риси сентименталізму: надмірна чутливість героїв, неприродний, афектований вияв ними почуттів, розмови персонажів про можливу свою смерть від кохання, дидактичність.

Проведене дослідження сентиментальних повістей Квітки-Основ'яненка дає підставу зробити такі висновки:

1. Творчу манеру та художні позиції письменника сформували західноєвропейські впливи, російська література, а також значною мірою українська уснопоетична традиція.
2. Низка повістей Квітки-Основ'яненка (вони названі вище) має всі прикмети сентиментального стилю – на рівні змісту, формальних літературних засобів, образів-персонажів, мови героїв.
3. Така проза письменника засвідчує, що сентименталізм в українській літературі першої половини ХІХ століття мав місце, до того ж в особі Квітки-Основ'яненка набув виразних національних ознак (створення національного характеру, вироблення оповідного стилю, мовний колорит).